

Yapısalcılık

İdealizmin arkeolojik düşünceyi etkilemesinin anahtar yollarından biri, yapısalcılık olarak adlandırılan düşünce okuludur. Hem işlevselcilik hem de Marksizm gibi, bu teorik akım da yıllar içinde eleştirel bir gelenek olarak gelişti ve değişti. Bugün orijinal, klasik biçiminde çok az taraftarı var, ancak (sistemler teorisi gibi) arkeolojik düşünce üzerinde göz ardı edilemeyecek kadar derin bir etkiye sahip. Marksizm gibi, yapısalcılık da çok yanlış kullanılmış ve sistematize edilmiş bir terimdir ve daha çok Rive'deki kafelerde oturan iddialı Paris entelektüellerinin belirsiz bir izlenime atıfta bulunur. Verili bir fikir kümesinden daha çok Gauche. Yapısalcılığın köklerine geri döneceğim, böylece mevcut etkisi daha kolay anlaşılabilir.

İşlevselciler için kültür, bir organizma gibidir, vücudun / toplumun farklı bölümleri farklı işlevler yerine getirir ve bütünü çevresine uyarlanmıştır. Yapısalcılar için kültür dil gibidir.

KLA 225 TEORİK ARKEOLOJİ
Prof. Dr. Veli Köse

bulunulmuştur. Aynı şekilde Ian Hodder, arkeolojinin en yakın bağlarının tarihle olduğunu belirtmiş ve tarihte bireyin rolünün etraflıca takdir edilmesini istemiştir. Hodder ayrıca mantıklı biçimde "maddi kültürün aktif rolünü" vurgulayarak, meydana getirdiğimiz nesnelere ve maddi dünyanın, maddi kayıtlarda somutlaşan (kültürel oluşum süreciyle); 2. Bölüm'e bakınız) sosyal gerçekliğimizin basit yansımaları olmadığını altını çizmiştir. Aksine, toplumun işlemlerini sağlayan maddi kültür ve bilfiil nesnelere. Mesela modern bir toplumda birçoklarını çalışmaya teşvik eden şey zenginliktir. Hodder daha da ileri giderek maddi kültürün "anlamı" şeklinde oluşturulduğunu, düşünceleri ve eylemlerini göz önünde bulundurmamız gereken bireylerin bilinçli hareketlerinin sonucu olduğunu ileri sürer.

Bu eleştirilerden yola çıkan bazı İngiliz (özellikle Ian Hodder, Michael Shanks ve Christopher Tilley) ve Amerikalı (bilhassa Mark Leone) arkeologlar, yeni yaklaşımlar formüle ederek, işlevsel-süreçsel arkeolojinin (aslında aynı zamanda büyük ölçüde geleneksel Marksist arkeolojinin de) kendilerine göre bazı kısıtlamalarının üstesinden gelmişler, böylece 1990'ların postsüreçsel arkeolojisini yaratmışlardır. Postsüreçsel tartışma bugün için büyük ölçüde sona ermiş ve geride, mevcut süreçsel ya da bilişsel-süreçsel gelenekle bir arada 21. yüzyılın yorumsal arkeolojilerini şekillendirecek bir dizi ilginç (ve bazen bütün olarak çelişkili) yaklaşım bırakmıştır. Bu yorumsal arkeolojilere katkıda bulunanlar arasında şunlar vardır (ayrıca s. 44'teki kutuya bakınız):

- Neo-Marksizm (Althusser, Balibar, Lukacs)
- Feyerabend tarafından savunulan bilimsel yöntemle "pozitivizm sonrası" (anarşik) bakış açısı
- Claude Lévi-Strauss'un yapısalcılığı
- Ernst Cassirer ve Martin Heidegger'in fenomenolojik yaklaşımı
- Dilthey, Croce ve Collingwood tarafından geliştirilmiş ve yakın zamanda Ricoeur'un geliştirdiği yorumbilimsel (yorusal) yaklaşım
- Frankfurt Okulu filozoflarının (Marx, Horkheimer, Adorno) ve Habermas'ın geliştirdiği eleştirel Kuram
- Barthes, Foucault ve Derrida'nın postyapısalcılığı (dekonstrüktivizm)
- Giddens ve Bourdieu'nün yaklaşımıyla tanımlanan yapılaşırma teorisi
- Arkeolojiye feminist yaklaşımlar (s. 45 ve 225-230)

Yapısalcı Yaklaşımlar

Birkaç arkeolog, Fransız antropolog Claude Lévi-Strauss'un yapısalcı fikirlerinden ve Amerikalı Noam Chomsky'nin dilbilim alanında gerçekleştirdiği gelişmelerden etkilenmiştir. Yapısalcı arkeologlar, insan eylemlerinin inançlar

ve sembolik kavramlar tarafından yönlendirildiğini, uygun çalışma konusunun nesnelere yapılmış ve arkeolojik kayıtları yaratmış insan faillerinin zihinlerindeki düşünce yapıları -fikirlere- olduğunu vurgularlar. Bu arkeologlar farklı kültürlerde insan zihninde yinelenen şablonlar bulunduğunu iddia eder. Söz konusu şablonların birçoğu pişmiş/çiğ; sol/sağ; kirli/temiz; kadın/erkek vb. şeklinde hayatın bir alanında görülebilmektedir. Buna ilaveten, diğerlerinde de görülebileceğini, böylece mesela sosyal ilişkilerin alanında "sınırlılık" ya da sınırlara dair bir zihin uğraşının, çanak çömlek bezmelerinde görülen "sınırlılık" gibi farklı alanlarda saptanabileceğini ileri sürerler.

André Leroi-Gourhan'ın Paleolitik mağara sanatının yorumlanmasıyla ilgili çalışması (s. 398-399'daki kutuya bakınız), yapısalcı ilkeleri kullanan öncü bir projeydi. Hayvan tasvirlerinin açıklanmasına yönelik bu girişim için yaklaşım özellikle uygun görünmektedir. Bir diğer önemli yapısalcı çalışma, halkbilim uzmanı Henry Glassie tarafından Amerika Birleşik Devletleri'ndeki Orta Virginia'da aile toplu konutları üzerine yapılmıştır. Burada Glassie insan/doğa, özel/kamu, iç/dış, akıl/duyu gibi yapısalcı ikilikleri kullanır ve onları çoğu MS 8 ve 19. yüzyıla ait evlerin planlarına ve diğer özel alanlarına uygular. Yazılı kaynaklara sadece sınırlı sayıda atıfta bulunarak temelde maddi kültür üzerinden çalıştığı bu yaklaşım, şüphesiz arkeolojik yorumla bağlantılıdır. Fakat Glassie, konusunun içinde çalıştığı aynı tarihsel geleneğe ait olduğunu ileri sürer ve bu açıklamalarının mantıklı görünüp görünmediğince başka bir meseledir.

Eleştirel Kuram

Eleştirel Kuram, 1970'lerde özellikle Alman toplum düşüncülerinin oluşturduğu "Frankfurt Okulu" tarafından geliştirilmiş yaklaşıma verilen isimdir. Onların yaklaşımı, bütünleşen tarihsel, çarpık iletişim olduğuna ve "nesnel" bilginin arama iddiasının aldattığına vurgu yapar. Bu düşünürler yorusal ("yorumbilimsel") yöntemleriyle mevcut düşünce sistemlerinin kısıtlamalarını aşacak daha açık fikirli bir bakış açısı arayışındadır, çünkü sosyal konuları bilimsel yollarla ele aldıklarını iddia eden araştırmacıların (arkeologlar da dâhil), modern toplumda hegemonya kurulmasını sağlayan "kontrol ideolojisi"ni örtülü olarak desteklediklerini kabul ederler.

Açıkça politik olan bu eleştiri, arkeoloji için ciddi bir anlam ifade eder, zira bu okulun filozofları nesnel olgu diye bir şeyin bulunmadığını önemle belirtir. Olgular sadece bir dünya görüşü ve kuramla bağlantılı olarak anlam kazanır. Okulun takipçileri, süreçsel arkeologların kullandığı sınıma kıstaslarını eleştirir ve bu süreci bilim dallarına ait "pozitivist" yaklaşımların arkeoloji ve tarihe ithali olarak görürler.

KLA 225 TEORİK ARKEOLOJİ
Prof. Dr. Veli Köse

Marksizm

Şu anda, Marx'ın düşüncesiyle doğrudan ya da dolaylı olarak bağlantılı bir dizi kavram kullanmadan ve kendini Marx tarafından tanımlanan ve tanımlanan bir düşünce ufkuna yerleştirmeden tarih yazmak imkansızdır. Tarihçi olmakla Marksist olmak arasında nihayetinde ne gibi bir fark olabileceği bile merak edilebilir. (Foucault 1980: 53)

Arkeolojik düşünce üzerinde derin bir etkiye sahip olan ikinci bir düşünce okulu, Marksizmdir. Yapısalcılık gibi, Marksizm de on dokuzuncu yüzyılda Karl Marx tarafından orijinal formülasyonundan ve geliştirilmesinden bu yana neredeyse tanınmayacak kadar gelişti.

Marksizm, orijinal haliyle materyalist bir felsefedir. Yani maddi şeylerin fikirlerden daha önemli olduğunu önermektedir. Öyleyse, insanlık tarihi, insan üretken gücünün büyümesiyle ilgilidir, tarihin maddi şeyler üretme yolunda ilerledikçe artan insan yeteneği ile ilgilidir. Gerry Cohen, tarihin temelde insan üretken gücünün büyümesidir ve toplum biçimleri yükselir ve mümkün kıldıkça düşerler veya bu büyümeyi engelliyor '(Cohen 1978: x). Karl Marx'ın kendi ifadesiyle, insanlar düşündüklerinden ziyade yaptıkları şeydir: 'Varlıklarını belirleyen, insanların bilinci değil, aksine, bilinçlerini belirleyen sosyal varlıklarıdır' (McClellan 1977: 389).

ikincisinin destekçileri tarafından savunulan ölçsüz empatiye dayanmaksızın...

Marksist Arkeoloji

Yeni Arkeoloji'nin başlangıçtaki etkisini takiben teorik tartışmalardaki artıştan sonra, 1960'lar ve 70'lerde Fransız antropologlar tarafından yeniden incelenen Karl Marx'a ait bazı çalışmaların içeriğini arkeolojide uygulamaya yönelik bir ilgi ortaya çıktı. Fakat daha 1930'lar da Gordon Childe gibi açıkça Marksist arkeologların, Marksist arkeolojinin ilkeleriyle geniş anlamda uyum içinde olan analizler ürettikleri hatırlanmalıdır (arka sayfadaki kutuda değinilmiştir). Childe'in *Man Makes Himself (Kendini Yaratan İnsan, 1936)* adlı eseri, Neolitik (tarım) ve şehirleşme devrimi kavramlarını tanıttığı parlak bir örnektir. Buna ilaveten, Sovyet arkeologlar değişimin Fransız Neo-Marksizmine nazaran daha gelenekçi bir Marksizme dayalı açıklamalarını sunarlar. Igor Diakonoff'un Mezopotamya'da devlet toplumunun ortaya çıkışıyla ilgili açıklaması iyi bir örnektir ve buna aşağıda değinilecektir.

Antonio Gilman (1981), Michael Rowlands ve Susan Frankenstein (1978), Jonathan Friedman ve Michael Rowlands (1978) gibi Fransız Neo-Marksizminden ("yapısal Marksizm") türetilmiş arkeologlar tarafından geliştirilen yorumların geleneksel Marksist yapıya genel olarak uyduğu sıkça görülür. Buna uymayanlar -ideolojik ve bilişsele (sözde "üst yapı"ya) yapılan Neo-Marksist vurgunun özellikle önemli olduğu yerlerde- aşağıda belirtilmiştir.

Gilman'ın çalışması, İspanya ve Portekiz'in Neolitik ve Tunç çağlarında eşitlikçi toplumdan sınıf toplumuna geçişi açıklama amacındadır. Daha önceki bazı yorum-

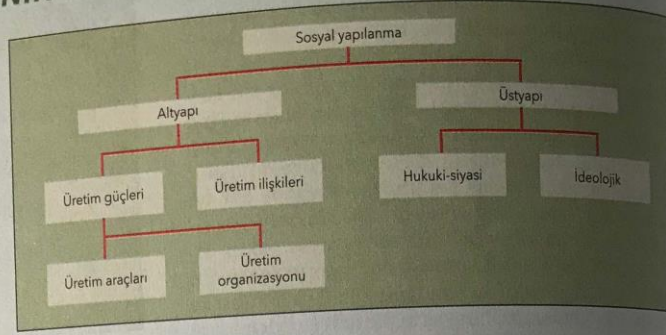
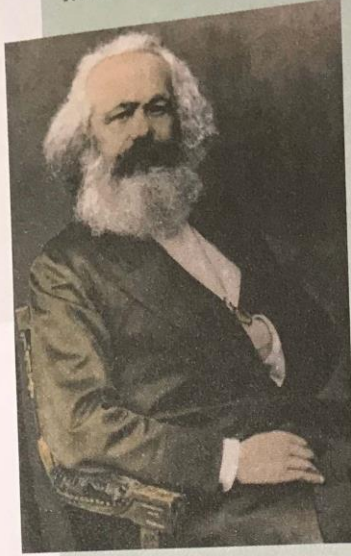
lar kısmen merkezi idareye (bir şef tarafından organize edilmiş) sahip bir toplumun böyle merkezi bir figür olmaksızın, belirli yönleriyle eşitlikçi bir toplumdan daha etkili işleyeceğini vurgulamıştı. Öte yandan Gilman, şeflik kurumunun özellikle bir bütün olarak topluma faydalı olup olmadığını sorgulamıştır. Şeflerin güçlerini çatışma vasıtasıyla elde ettiklerini ve silah zoruyla iktidarda kaldıklarını; halkın örneğin nispeten rahat bir yaşam sürdürdüklerini ortaya çıkarır. Çıkarların çatışması kavramı, toplumun sınıfları ya da iş kolları arasındaki rekabet ve fakirlerin seçkinler tarafından sömürülmesi tipik Marksist görüşlerdir.

Frankenstein ve Rowlands Orta Avrupa Demir Çağı'nda hiyerarşinin ortaya çıkışını açıklamak üzere bir model geliştirmişlerdir. Bunda, yerel şeflerin Akdeniz'den ithal ettikleri pahalı mallarının önemini vurguladılar. Bir kez daha şefler itibarlı konumlarından gayet iyi yararlanıyorlardı. Pazarda ithal mallarıyla etkili biçimde tekel oluşturuyorlar, en iyilerini kendilerine saklıyorlar ve diğer ithal mallarını en güvendikleri yandaşlarına veriyorlardı. Marksist modele göre şef, bir bütün olarak topluluğun iyiliği için bilge bir memur gibi fedakârca davranmak yerine "yağmaya" iştirak etmektedir.

Friedman ve Rowlands "uygarlığın" evrimi için daha geniş bir uygulama alanına sahip "epigenetik" adını verdikleri bir model geliştirmişlerdir. Her bir uygarlıkta, söz konusu toplumdaki sosyal ilişkilerde ve farklı sosyal gruplardaki gerilimlerde başlıca değişim noktalarını belirlerler.

Burada süreçsel analize uygun olmayan herhangi bir şey yoktur ve bu sebeple iki yaklaşım birbirinden açık şekilde ayrılamaz. Bu, Marksist analizlerin işlevsel-sü-

MARKSİST ARKEOLOJİNİN TEMEL ÖZELLİKLERİ

12.12-13 Marx'a (solda) göre toplumun içyapısı.

Yunan ve Roma), Asya tipi ve feodal üretim biçimleridir.

5 Bir toplumda değişim temelde üretim güçleri (teknoloji dâhil) arasındaki *çelişkiler* ve üretim ilişkileriyle (aslen sosyal organizasyon) meydana gelir.

Karakteristik olarak bu çelişkiler sınıflar arası çatışmalar olarak çıkar (eğer söz konusu toplumda hâlihazırda geçiş süreci sosyal sınıflar varsa). Böyle bir vurgu bir Neo-Marksist yorumun özelliğidir. Bu, değişimin dâhili ihtilaf yoluyla meydana geldiği bir değişimin kavgacı bir tasavvuru olarak açıklanabilir; daha yüksek verimliliğe yönelik işlevsel baskının ve değişimlerin karşılıklı olarak kazançlı kabul edildiği Yeni Arkeoloji'de ilk zamanlar benimsenmiş işlevselci görüşle karşılaştırılabilir.

6 Geleneksel Marksizm'de toplumun ideolojik üstyapısı, bütün bir bilgi ve inanç sistemi büyük oranda ekonomik temel olan üretici altyapı tarafından belirlenir. Bu konu, üst ve altyapıyı baskın ve bağımlıdan ziyade kendi aralarında bağlantılı ve karşılıklı etkileşimli olgular olarak gören Neo-Marksistler tarafından (ana metine bakınız) tartışılmaktadır. Bunu destelemek için Marx'ın yazılarındaki pasajları işaret ederler.

7 Marx yukarıda bahsettiğimiz gibi, inanç sisteminin maddî varoluş

şartlarından, yani ekonomik temelden etkilendiği aslında toplum tarafından üretilen bilgi sosyolojisi alanındaki özüydür. Bu, ekonomik temel seviyesindeki toplumun inanç sisteminin de sistematik olarak evrim geçireceğini ima eder.

8 Marx'ın toplumun içyapısı hakkındaki görüşü yukarıdaki tabloda özetlenmiştir. Analiz, inanç toplumlarının sokulabileceği müstefit ve farklı sosyal oluşumlara uygulanabilmektedir.

9 Ana akım süreçsel arkeoloji içindeki sistemler yaklaşımının yukarıdaki analizle çok ortak noktası vardır. Fakat "Marksist" terimini benimsemek çoğu kez siyasi imaları da beraberinde getirir. Birçok Marksist arkeolog doğal olarak Marx'ın toplum analizini günümüz toplumlarna da uygular ve bunları süregelen bir sınıf çatışmasına dâhil olmuş görür. Farazi kapitalist seçkinlerle bir ihtilafa kendilerini proletaryanın yanına koyarlar. Çoğu süreçsel arkeolog kendi siyasi görüşlerini mümkün olduğunca profesyonel işlerinden ayırmayı tercih edecektir. Marksist arkeologların büyük kısmı bu türden bir ayrımın pratik olmadığına savunacak ve böyle bir iddiada bulunanların gerekçelerinden şüphelenmeyeceklerdir.

Marksist arkeoloji özellikle geleneksel modelleyle temel olarak Charles Darwin ve Lewis Henry Morgan'dan (1. Bölüm'e bakınız) etkilenmiş Karl Marx ile Friedrich Engels'in yazılarında Marksist arkeolojinin ana temelleriyle burada sıralanabiliriz.

1. Materyalisttir: İnsanın insanlık tarihindeki gelişim süreçlerini kapsamlı tarihi süreçler aracılığıyla anlamaya çabalar.

2. Materyalisttir: Tartışmanın başlangıç noktasını insan mevcudiyetinin somut gerçeklerine yerleştirirken hayati gerekliliklerin üretimine vurgu yapar.

3. Bütüncüldür: Toplumun bir bütün olarak işleyişi ve o bütünün parçaları arasındaki ilişkiler hakkında net bir görüşe sahiptir (8. maddeye bakınız).

4. Marx farklı "üretim biçimleri"ne karşılık gelen farklı insan toplumlarının bir tipolojisini kurmuştur. Bunlar kapitalizm öncesi model, ilkel komünizm, antik (yani

KLA 225 TEORİK ARKEOLOJİ
Prof. Dr. Veli İsmail

reçsel arkeolojiyle paylaştığı olumlu özellikler, toplumlar arasındaki uzun vadeli değişimleri bir bütün olarak değerlendirme isteği ve bunların bünyesindeki sosyal ilişkilerin tartışılmasıdır. Diğer taraftan, bu türden birçok Marksist analiz Yeni Arkeologların süreçsel çalışmalarıyla kıyaslandığında, somut arkeolojik verileri kullanmak konusunda oldukça yetersiz kalır. Teorik arkeolojiyle saha arkeolojisi arasındaki boşluk her zaman etkili biçimde kapatılamamaktadır ve Marksist arkeolojiyi eleştirenler, Karl Marx'ın temel ilkeleri bir yüzyıl önce ortaya koymasından sonra Marksist arkeologlara düşen tek şeyin sadece bunları detaylandırmak olduğunu gözlemler; arazideki araştırmalar gereksizdir. Bu farklılıklara karşın, işlevsel-süreçsel ve Marksist arkeolojinin birçok ortak yönü vardır. Yapısalcı ve postsüreçsel yaklaşımlarla karşılaştırıldıklarında bu daha da belirgindir.

KLA 225 TEORİK ARKEOLOJİ
Prof. Dr. Veli Köse

kad
 lişti
 netl
 yön
 B
 sav
 evr
 kül
 koç
 tü.
 biy
 be
 ke
 "ez
 ke
 bir
 ko
 ya
 ol

Neo-Marksist Düşünce

Daha önce değinildiği gibi, Neo-Marksist ("yapısalcı Marksist") düşüncenin bir özelliği, ideolojik üst yapının, toplumun ekonomik temeline bağımlıymış gibi düşünülmemesi gerektiğini vurgulamasıdır. Bu, erken toplumlarda değişimin şekillenmesinde ideolojiye daha fazla önem verilmesine imkân tanır.

Bir örnek, Mark Leone'nin Maryland'deki Annapolis'te, bölge için daha derin bir tarihi kimlik oluşturmakla ilgili bir araştırma projesinin parçası olarak yaptığı çalışma tarafından sunulmuştur. Leone'nin örneği, zengin bir toprak sahibi olan William Paca'nın 18. yüzyıla ait bahçesidir. Bahçe arkeolojik açıdan çalışılmış ve rekonstrüksiyonu yapılmıştır.

Leone Annapolis bahçesini detaylı olarak inceleyerek bir köle toplumuyla bireysel özgürlüğü teşvik etmek için bağımsızlık ilan eden bir toplumun sunduğu çelişkiyi vurgular. Bu çelişki Paca'nın hayatında da görülmektedir. "Bu zıtlığı maskeleyerek, Paca'nın iktidar mevkisine yasa uygulamasına ve doğaya yerleştirilmiştir. Bu hem yasa uygulaması hem de bahçecilikte yansımıştır" diye yazmaktadır.

Bu yeni Marksist bakış açısı, sömürgecilik çağından önceki yerel nüfusa ve onların başarılarına önem veren bir tarih (ve arkeoloji) inşa etmek gibi anlaşılabilir bir isteğe sahip bazı Üçüncü Dünya ülkelerinin yeni yeni gelişen yerel arkeolojilerinde yankı bulmuştur.

BİLİŞSEL ARKEOLOJİ

1980'lerde ve 1990'larda, 1970'lerin işlevsel-süreçsel arkeolojisindeki bazı kısıtlamaları aşan yeni bir bakış açısı doğdu. Bu yeni sentez postsüreçsel arkeolojideki

KLA 225 TEORİK ARKEOLOJİ
Prof. Dr. Veli Köse

İdeoloji

Daha sonra Marksistler (veya "neo-Marksistler"), özellikle Batı Avrupa'daki farklı geleneklerden olanlar, bu modelde ideolojinin rolüne dikkat etti. Marx'a göre, üretim güçleri ve ilişkileri sistemin kalbi olan yapıydı: siyasi ve yasal sistem, bir dizi ideolojik inançla birlikte bunun üzerine oturuyordu. Basit bir bakış açısına göre, sosyal temeller gıcırdarken ve toplum giderek eşitsiz ve adaletsiz hale gelirken, insanların inançları mevcut sistemi meşru göstermek için "çatlakların üstünü örtmek" için hareket ediyor.

"Kaba" ideolojisi aşktır: toplumumuzda bayrak sallama, reklam, vatanseverlik, anıtlık ve elmalı turtadan söz edilebilir. Ama Marksistler ideolojinin bundan çok daha ince bir düzeyde de çalıştığına inanıyorlar.

Neo-Marksist Düşünce

Daha önce değinildiği gibi, Neo-Marksist ("yapısalcı Marksist") düşüncenin bir özelliği, ideolojik üst yapının, toplumun ekonomik temeline bağımlıymış gibi düşünülmemesi gerektiğini vurgulamasıdır. Bu, erken toplumlarda değişimin şekillenmesinde ideolojiye daha fazla önem verilmesine imkân tanır.

Bir örnek, Mark Leone'nin Maryland'deki Annapolis'te, bölge için daha derin bir tarihi kimlik oluşturmakla ilgili bir araştırma projesinin parçası olarak yaptığı çalışma tarafından sunulmuştur. Leone'nin örneği, zengin bir toprak sahibi olan William Paca'nın 18. yüzyıl ortası bahçesidir. Bahçe arkeolojik açıdan çalışılmış ve köleleştirme süreci hakkında önemli bulgular ortaya koymuştur.

Leone Annapolis bahçesini detaylı olarak inceler ve bir köle toplumuyla bireysel özgürlük teşvik etmek için bağımsızlık ilan eden bir toplumun sunduğu çelişkiyi vurgular. Bu çelişki Paca'nın hayatında da görülmektedir. "Bu zıtlığı meskelenmek için, Paca'nın iktidar mevki yasa uygulamalarına ve doğaya yerleştirilmiştir. Bu, hem yasa uygulaması hem de her türlü çelişkiye yapılmıştır" diye yazmaktadır.

Bu yeni Marksist bakış açısı, sömürgecilik çağından önceki yerel nüfusa ve onların başarılarına önem veren bir tarih (ve arkeoloji) inşa etmek gibi anlaşılabilir bir isteğe sahip bazı Üçüncü Dünya ülkelerinin yeni yeni gelişen yerel arkeolojilerinde yankı bulmuştur.

BİLİŞSEL ARKEOLOJİ

1980'lerde ve 1990'larda, 1970'lerin işlevsel-süreçsel arkeolojisindeki bazı kısıtlamaları aşan yeni bir bakış açısı doğdu. Bu yeni sentez postsüreçsel arkeolojideki

KLA 225 TEORİK ARKEOLOJİ
Prof. Dr. Veli Köse

her türlü uygun gelişmeden bir şeyler öğrenmeye istekli olmakla birlikte, süreçsel arkeolojinin ana akımında kalmaktadır; sadece tarif etmekten ziyade açıklamak ister. Aynı zamanda kuramsal yapısı içinde genellemenin rolünü vurgular ve sadece varsayımlar formüle etmenin değil, onları verilerle sınamanın da altını çizer. Eleştirel Kuram'ın uç noktası gibi görünen genel göreliliği reddeder ve eski toplumlarda "anlam"a dair ayrıcalıklı içgörü sunma iddiasındaki ya da "evrensel anlam ilkeleri" beyan eden yapısalcı (ve diğer) arkeologlara şüpheyle yaklaşır.

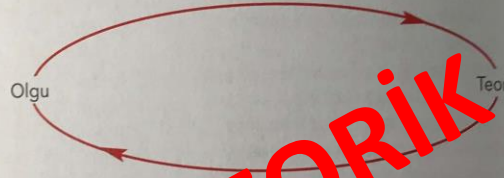
Buraya kadar, Yeni Arkeoloji'nin olumlu başarılarını reddetmede postsüreçsel arkeolojinin devrimsel iddialarını kabul etmez. Onun yerine, kendisini (eleştirenler doğal olarak karşı çıkacaktır) arkeolojik düşünüşün ana akımı içinde, 20 yıl önceki işlevsel-süreçsel arkeolojinin doğrudan mirasçısı (ve Marksist arkeolojiyle çeşitli diğer gelişmelerin taraftarı) olarak kabul eder.

Bilişsel-süreçsel arkeoloji, önceli işlevsel-süreçsel arkeolojiden birkaç noktada ayrılır:

- 1 Erken toplumların bilişsel ve sembolik yönlerini kendi açıklamalarına dâhil etmenin bilfiil yollarını arar (aşağıya bakınız).
- 2 İdeolojinin toplumlarda aktif bir güç olduğunu kabul eder; Neo-Marksist arkeologların savunduğu gibi birçok açıklamada kendisine bir rol verilmesi gerektiği ve ideolojinin insanların zihinlerinde işlediği gerçeğini anlar.
- 3 Maddi kültürü yaşadığımız dünyayı meydana getiren aktif bir etken olarak görülür. Bireylerle toplumlar kendi gerçekliklerini inşa eder. Ian Hodder ve meslektaşlarının etkin bir şekilde iddia ettiği gibi, maddi kültürün o yapı içinde ayrılmaz bir yeri vardır.
- 4 Toplumlardaki içsel çatışmanın rolü. Marksist arkeologların her zaman vurguladığı üzere, daha etraflıca düşünülmesi gereken konudur.
- 5 Eskinin tamamen bireyle bağlantı alanında sıklıkla anekdotal tarihi açıklaması gözden geçirilmelidir. Bu nokta, çevrimsel değişim ve bunun altında yatan uzun vadeli eğilimleri değerlendirmiş Fransız tarihçi Fernand Braudel'in çalışması tarafından iyi şekilde örneklendirilmiştir.
- 6 Bilişsel-süreçsel arkeoloji yöntemsel bireycilik olarak bilinen felsefi yaklaşımın salt sezgisine veya uç nesneliliğine gömülmeden bireyin yaratıcı rolünü hesaba katabilir.
- 7 Bilim felsefesinin uç "pozitivist" bakışı artık sürdürülemez. "Olgular"a kuramdan bağımsız nesnel bir mevcudiyetleri varmış gibi bakılamaz. Fizikteki evrensel yasalar gibi "kültür süreci yasaları" formüle etmenin arkeolojide açıklama için verimli bir yol olmadığı artık anlaşılmalıdır.

Bu son noktayı daha fazla tartışmak gerekir. Bilim filozofları, bir önermenin doğruluğunu değerlendirmeye yönelik iki yaklaşımı uzun süreden beri karşılaştırmaktadır. Bunlardan bir tanesi önermeyi ilgili olgularla mukayese ederek değerlendirir. Eğer söz konusu önerme doğruysa o zaman olgularla uyuşması gerekir (buna **uyuşma** yaklaşımı denir). Diğeri ise önermeyi, inanç yapımız dâhilinde doğru olduğuna inandığımız diğer önermelerle tutarlı olup olmadığına (ya da uyumluluk, yani **tutarlık** yaklaşımı) göre ölçer.

Şimdi, bilim insanının bu iki işlemden ilkinin takip edeceği düşünülebilirse de, pratikte herhangi bir değerlendirme bu ikisinin bir kombinasyonunu temel alır, çünkü olguların gözlemleri temel alması gerekir ve gözlemler de dünya hakkındaki kuramlara dayalı bir tür çıkarım çerçevesi kullanılmadan yapılamaz. Olguların kuramda değişiklik yaptığını; yine kuramın olguların tespitinde kullanıldığını düşünmek daha uygundur.

Bilişsel-süreçsel arkeolojinin işlevsel-süreçsel yöntemleri gibi kuramları olgularla sınaması gerektiğine inanılır. Görünüşe göre, gerçek konusuna tamamen tutarlı görüşünü izleyen Eleştirel Kuram'ın göreliliğini 1990'ların postsüreçsel arkeolojisini reddeder. Ancak işlevsel kuram arasındaki ilişkinin 40 yıl önce bazı bilim filozofları tarafından tartışıldığından daha karmaşık olduğunu kabul eder.

Sembol ve Etkileşim

Yeni Arkeoloji'nin başlangıçta sosyal yapıları incelemeyi arzu ettiği anlatılmış ve bu yoldaki ilerleme 5. Bölüm'de yeniden ele alınmıştır. Fakat Yeni Arkeoloji kültürün sembolik yönlerini araştırmakta yavaş kalmıştı ve bilişsel-süreçsel arkeolojinin yakın zamandaki gelişiminin nedeni de buydu.

Toplumda dini ayinlerin rolü geçmiş 30 yıl boyunca kültürel antropolog Roy Rappaport tarafından yeni bir yöntemle incelenmiştir. Kendisini tamamen Yeni Gine'de çalıştığı tarım toplumuna vermenin yollarını arayıp onun sembolik formlarına bütünüyle aşına olmak yerine, mesafe koyma stratejisi -topluma dışarıdan bakma, toplumun ayinsel davranışlarında gerçekte ne yaptığını (ne yaptığını söylediğini değil) seyretme- izledi. Bu konum, çalıştığı toplumun her zaman dışında kalan

KLA 225 TEORİK ARKEOLOJİ

Prof. Dr. Veli Köse